

korte mededelingen

Plinius en Huiszwaluwen

Het geciteerde stukje over zwaluwen uit Plinius geeft meer moeilijkheden dan uit de door Leys ('Het Vogeljaar' 35 (3) : 106) gepubliceerde vertaling blijkt.

De toevoeging over Egypte aangaande zwaluwen bij Coptus door Keulemans is niet meer of minder dan plagiaat uit de zelfde Plinius!

Om mijn standpunt te bepalen wil ik hier graag de gehele passage uit Plinius behandelen en vertalen.

De Latijnse tekst is te vinden in Plinius, *Naturalis Historia*, boek 10, bladzijde 92 t/m 95.

Het blijkt dat Plinius drie soorten zwaluwen onderscheidt.

Merkwaardig genoeg ontbreekt de Huiszwaluw, tenzij die mee inbegrepen is bij 'eerste soort' de Boerenzwaluw.

De tweede soort is duidelijk *Hirundo daurica*, en Roodstuitzwaluw (zie de tekst over het nest!). Daar voegt Plinius in de tekst een paar berichten over zwaluwen in Egypte aan toe: het eerste bericht kan een vertekening zijn van een kolonie Oeverzwaluwen; het tweede bericht moet slaan op *Hirundo obsoleta* (*Hirundo rupestris obsoleta*). De derde soort is duidelijk de Oeverzwaluw.

Vertaling:

Bladzijde 92 *'Zwaluwen bouwen hun nest van modder, ze versterken het met stro; wanneer er te weinig modder te vinden is maken ze hun vleugels kletsnat en bevochtigen daarmee het droge zand; de nestholte zelf bekleden ze met zachte veertjes en vlakjes wol om de eieren warm (lauw) te houden en tevens als zacht bedje voor de pasgeboren jongen. Bij de voeding vergelen zij het voedsel gelijkmatig (over de jongen). Uit opvallende reinheidsdrang verwijderen ze de uitwerpselen van de jongen; wanneer die al iets ouder zijn leren ze de jongen zich om te draaien en de ontlasting (over de rand) naar buiten te spuiten'.*

Bladzijde 93 *'Er is een ander soort zwaluw in het vrije veld, die zelden in gebouwen nestelt. Ze maken nesten van geheel andere vorm, wel van het zelfde materiaal: deze nesten hangen in volle lengte, ze hebben een langgerekte, nauwe toegang, die uitmondt in een ruime 'buik'.*

Bladzijde 94 *'In Egypte aan de Heracleotische Nijlmonding werpen zwaluwen een dam op tegen nijloverstroming door een aaneengeschaalde reeks nesten te bouwen over een afstand van ongeveer één stadium. Mensenhand zou zo iets niet kunnen bouwen'.*

'Eveneens in Egypte ligt bij de stad Coptos een eiland, dat gewijd is aan Isis: om te voorkomen dat de rivier het eiland beschadigt beveligen de zwaluwen het met een kunstwerk. In het prille begin van de lente versterken zij

een wering met kaf en stro; zij werken aan één stuk door, dag en nacht, gedurende drie etmalen met zo grote inspanning dat - een vaststaand feit - vele zwaluwen bij het werk dood gaan. En die prestatie moeten ze elk jaar weer opnieuw leveren'.

NB: Coptos, huidige Kaft, ligt in zuidelijk Egypte in het bergachtige klovenrijke gebied langs de Nijl op de 26e breedtegraad. Iets zuidelijker ligt het antieke Thebe en dan komt nog meer naar het zuiden Luksor (Luxor).

Bladzijde 95 *'Er is nog een derde soort zwaluwen (in Europa); zij graven nestgangen uit in (steile) oevers en aldus nestelen ze in kolonies.*

— de jongen van deze zwaluwen zijn, wanneer ze tot as verbrand zijn, een geneesmiddel tegen dodelijke keelontsteking en tegen andere kwalen van het menselijk lichaam — De Oeverzwaluwen bouwen geen nest; wanneer de verwachting bestaat dat hoger waterpeil in de rivier de nestgangen bereikt, verhuizen ze al vele dagen voordat het zover komt'.

Deze bladzijde 95 ontbreekt in het citaat uit Plinius bij Herman N. Leys. In plaats daarvan geeft hij de dubieuze bladzijde 94.

NB: Plinius 10 bladzijde 92 is afkomstig uit het Grieks van Aristoteles (384 - 322 vóór Chr.) namelijk *Historia animalium* 9, 618a 32

Plinius 10 bladzijde 93 is afkomstig uit het Grieks van Aristoteles: *Historia animalium* 9, 612b 21

Plinius 10 bladzijde 94 heeft een veel latere bron: Thrasylus geciteerd door (pseudo-)Plutarchus.

NB: Het nest van de Huiszwaluw wordt door verscheidene Romeinse auteurs duidelijk beschreven: Vergilius, Ovidius enzovoort.

Plinius 10 bladzijde 95 van deze interessante tekst is mij geen bron of parallelplaats bij Griekse of Romeinse auteurs bekend.

■ W.K. Kraak, Wielewaallaan 38, 1403 BZ Bussum.

Verstoringsbronnen voor Wulp en Scholekster op Terschelling

Wadvogels die in het voorjaar op hoogwater vluchtplaatsen in de polder op Terschelling verblijven, worden vooral gestoord door recreatie- en landbouwactiviteiten. In de voorjaarsmaanden bevinden zich nogal wat recreanten in de buurt van de plaatsen waar Wulp en Scholekster tijdens hoogwater rusten na het foerageren. Het zijn met name de zoekers van kievitseieren en de wandelaars die aan de verstoring bijdragen. Het eierrapen is ieder jaar op Terschelling tot 13 april toegestaan en dit trekt steeds grotere aantallen bezoekers aan.

Dit staat in een rapport van de projectgroep Wadden, een groep van zes Wageningse studenten. Zij hebben in het afgelopen jaar een nauwgezette studie gemaakt van de situatie

In de Terschellingerpolder vanuit drie vakgebieden: openluchtrecreatie, biologie en planologie.

Hun onderzoek werd gesteund door het Wereld Natuur Fonds. Uit de studie volgt de aanbeveling dat de verstoring van Wulp en Scholekster beperkt zou moeten worden door het instellen van rustzones rond de hoogwatervluchtplaatsen. Daar zouden gedurende de voorjaarsmaanden geen recreanten moeten worden toegelaten en de activiteiten van boeren via af te sluiten beheersovereenkomsten zouden aangepast kunnen worden.

Verstoring

Het gedrag van de vogels in ongestoorde en verstoorde omstandigheden werd door de onderzoekers nauwkeurig geobserveerd: de tijdsbesteding van de vogels werd tot op de seconde geregistreerd. Uit schattingen volgt dat de vogels als ze opvliegen op andere vluchtreacties vertonen, gemiddeld per uur twee tot tien procent energie verbruiken. De Wulp is gevoeliger voor verstoring dan de Scholekster en heeft de neiging om na verstoring niet op de oorspronkelijke plaats neer te strijken, maar elders een rustiger plaats op te zoeken.

De projectgroep heeft voor de verschillende verstoringbronnen (wandelaars, eierrapers, fietsers, boeren, landbouwwerktuigen) steeds de mate van verstoring gemeten en daaruit de extra energie-uitgaven van Wulp en Scholekster berekend.

Natuurliefhebbers

Sinds het begin van de jaren zestig is het toeristenseizoen op Terschelling uitgebreid. Het aantal toeristen dat het eiland per jaar bezoekt, steeg van 100.000 toen tot 230.000 bezoekers in 1984. Het percentage overnachtingen buiten het hoogseizoen nam toe van circa tien procent tot ruim dertig procent. Het bezoek aan het eiland lijkt nu gestabiliseerd te zijn. De projectgroep heeft onderzocht welke opvattingen de recreanten hebben die in de Terschellinger Polder komen. In het algemeen blijken het fervente natuurliefhebbers te zijn, die intensieve vormen van recreatie en de voorzieningen die daarbij horen, afwijzen. De eierrapers vormen een aparte categorie binnen de recreatie: traditioneel was het eierzoeken beperkt tot een kleine groep liefhebbers, maar de laatste jaren is het een massa activiteit geworden.

Rustzones

De projectgroep stelt voor, in verband met de waargenomen mate van verstoring, rustzones rond de hoogwaterrustplaatsen in te stellen. Het huidige overheidsbeleid laat daar ruimte voor.

In het voorstel van de projectgroep zijn de rustzones cirkelvormige gebieden waarvan de doorsnee afhankelijk is van de toelaatbare mate van verstoring. De projectgroep stelt drie alternatieven voor, waarbij de doorsnee varieert van 170 tot 490 meter.

Verder hebben de Wageningse studenten verijningen in de rustzones aangebracht door rekening te houden met plaatselijke omstandigheden, zoals de aanwezigheid van houtsingels en dijken.

Of de Terschellinger Polder volgens een van de drie voorgestelde varianten ingericht zal worden, hangt af van de medewerking van de verschillende overheden en belangengroepen. Wat de boeren betreft neemt de projectgroep aan dat met een aantal van hen zeker over beheersovereenkomsten te praten is. Die zouden onder andere neer moeten komen op een betredingsbeperking tot eind april. De centrale overheid heeft aan de natuurwetenschappelijke waarde van de Terschellinger Polder eerder al een zwaar gewicht toegekend. Tevens is de polder aangemerkt als belangrijk weidevogelgebied. Mede op grond hiervan is de polder een beheersgebied in het kader van de relatielnota landbouw-natuur. Provinciale en gemeentelijke plannen zijn minder duidelijk over de natuurwaarden van de polder. Desondanks laten al deze plannen ruimte voor de maatregelen die de projectgroep voorstelt. Volgens de groep studenten is het nu zaak om -mede gezien hun onderzoeksresultaten- beschermende maatregelen te nemen speciaal gericht op vermindering van de verstoring van de wadvogels op hoogwatervluchtplaatsen.

■ Plet Aben, Voorlichting Landbouwhogeschool, Salverdaplein 11, 6701 DB Wageningen, tel. 08370 - 82 466, na 18.00 uur: 08370 - 10 187.

Nieuwe videoband over agrarisch weidevogelbeheer

Het Centrum Landbouw en Milieu heeft een videoband uitgebracht over agrarisch weidevogelbeheer. Een belangrijk aspect hierin is het verruimen van de mogelijkheden voor weidevogels op het moderne melkveebedrijf via kleine verschuivingen in het graslandgebruik.

Schuiven in het graslandgebruik ten behoeve van weidevogels stond al centraal in de brochure 'Boeren met weidevogels', een uitgave van het Centrum Landbouw en Milieu samen met Vogelbescherming. De brochure werd voorjaar 1985 op grote schaal verspreid onder veehouders in Nederland. De videoband Agrarisch weidevogelbeheer betekent een logisch vervolg op de brochure.

De videoband laat veehouders zien die op verschillende manieren proberen om weidevogels ruimte te bieden op hun bedrijf. Sommige veehouders doen dat door perceelbescherming, bijvoorbeeld:

- voorjaarswerkzaamheden op vogelrijke percelen uitvoeren vóór het broedseizoen
- een vogelrijk perceel als laatste beweidende zodat meer legfels uit kunnen komen
- Andere veehouders doen dit ook door nestbescherming bijvoorbeeld:
 - nesten afdekken tijdens het uitrijden van drijfmost
 - nestbeschermers plaatsen, als de eieren

in de nesten op te beweiden percelen nog niet uit zijn.

In de videoband vertellen veehouders ook over hun beweegredenen om weidevogels te beschermen, over de samenwerking met vogelbeschermers en over de verwachte effecten van handelingen. Een bedrijfsvoorlichter pleit voor gespreid maaien en voor planning van graslandgebruik: dat kan zowel de bedrijfsvoering als de weidevogels ten goede komen. De videoband laat ook zien:

— het kenmerkende baltsgedrag van enkele weidevogels

— hun nesten en eieren

— conflicten met vee

De videoband kwam tot stand met financiële steun van het Ministerie van Landbouw en Visserij. De lengte is 20 minuten. De band is geschikt voor vertoning op zichzelf, maar kan ook worden gebruikt als inleiding op een discussie of als lesmateriaal. Doelgroepen zijn veehouders, voorlichting, landbouwonderwijs en natuurbeschermers.

De videoband is op bruikleenbasis (tegen verzendkosten) op te vragen bij:

— Centrum Landbouw en Milieu, Oudegracht 197, 3511 NG Utrecht, 030 - 322 481.

— Regionale Consulentenschappen Rundveehouderij. De band is beschikbaar op VHS en Umatic.

Moerassneeuwhoenders op Schiermonnikoog

Op 21 december 1986 namen ondergetekende J. Reiff en mej. S. van Veelen drie Moerassneeuwhoenders waar aan de oever van een klein plasje, dat een onderdeel vormt van het Westerplasgebied op Schiermonnikoog. Eerst viel achter een groep Rotganzen een wat kleinere hoenderachtige, bijna witte vogel, op. Dichtbij deze vogel bevonden zich nog twee bruine hoenderachtige vogels. Ze waren ongeveer 25 meter van ons verwijderd. Het mannetje was grotendeels wit, maar had grijswitte strepen over de onderbuik (zoals bij Kolganzen) en er zat zwart in de staart. De snavel was zwart, de poten (onbehaard) waren oranje. De twee andere vogels waren geheel donkerbruin gevlekt, hadden eveneens

een zwarte snavel en bij het bestuderen door de kijker (7 x 56) zagen wij een rode vlek boven de ogen. De vogels zagen er uitgeput uit. Er was duidelijk geen zwarte streep tussen de snavel en het oog, dus het moest het Moerassneeuwhoen of het Schotse Sneeuwhoen zijn. Omdat het Schotse Sneeuwhoen volgens onze literatuur nooit wit wordt, moet het dus de Moerassneeuwhoen zijn geweest en waren de andere twee exemplaren hoogstwaarschijnlijk ook Moerassneeuwhoenders. Wij hebben de sneeuwhoenders gedurende een half uur onafgebroken van nabij kunnen bekijken.

De voorgaande dagen had op de Noordzee een storm gewoed met noordwestelijke wind. Hoogstwaarschijnlijk zijn de sneeuwhoenders uit Schotland gekomen en zouden er dan tussen de 12 uur en 18 uur over gevlogen moeten hebben. De afstand tussen de Schotse oostkust en Schiermonnikoog is 600 à 700 kilometers.

■ J. Reiff, Willem de Zwijgerplantsoen 14, 3571 VK Utrecht, 030 - 733 143 (door de week 030 - 766 911).

Afwijkend geluid van Spreeuw

Op 4 maart 1986, om ongeveer 9.30 uur, hoorde ik een opvallende, driedelige 'kji-kji-kji'-roep, waarbij de klemtoon zowel op de eerste als ook wel op de tweede lettergreep lag.

Een eindje bij mij vandaan zat een troepje Spreeuwen in de bomen te converseren, maar deze -nogal kruisbekachtige- roep kwam daar net naast vandaan.

De roep was opvallend veel luider dan die van de Spreeuwen en had een trager tempo dan die van de Kruisbek.

Na enig speuren werd toch een Spreeuw ontdekt welke dit geluid produceerde.

Het dier leek die klanken wel uit zijn keel te stoten, want bij elke 'kji' schokte de kop met wijdopengesperde bek heftig naar voren. Tijdens dit geschok nam het dier een méér horizontale houding aan dan de overige Spreeuwen.

Tot circa 15.00 uur heeft deze Spreeuw in de bomen rondom mij gezeten, 'kekjipt' en rond-

gevlogen, waarbij ik geen enkele maal ook maar één ander geluid van de vogel heb waargenomen. In totaal heb ik het dier ongeveer een uur geobserveerd en gedurende enkele uren gehoord. Telkens wanneer hij opvloog om zich bij kwetterende soortgenoten te voegen, vlogen deze direct weg. Ik heb de desbetreffende Spreeuw slechts geïsoleerd in de buurt van de troep zien zitten en na deze dag heb ik hem nooit meer waargenomen.

■ Ben van As, Hovenierstraat 6, 3123 TH Schiedam.

Stootvogels 1856-1985

In allerlei artikelen wordt gesuggereerd dat het heel goed gaat, ja soms wel wat té goed, met onze stootvogels. Jan Glas heeft eens een en ander op een rijtje gezet en komt tot de conclusie dat de toekomst voor de stootvogels nog verre van rooskleurig is. In twintig bladzijden heeft hij zijn verzamelde gegevens vastgelegd.

Nadere inlichtingen bij Jan Glas, Kappershutenweg 11, 9627 TD Hellum, 05983 - 1846.

Te koop

French Documentation Center on the Philosophy of Ecology is selling old books on nature study and conservation, for instance Jac. P. Thijsse **Het intieme leven der vogels**. (Geïllustreerd met vijftig reproducties van natuuropnamen van R. Tepe. Vincent Loosjes, Haarlem 1906. 239p). Price by arrangement to:

Roland de Miller, CEDEP, Le Chateau, Sigoyer F04200 Sisteron, Alpes de Haute Provence, France.

Rapport: Rijksweg 19 en de vogels

— De aanleg van Rijksweg 19 door Midden-Delfland (M-D), een nog open en rustig weidegebied tussen de Rotterdamse en Haagse agglomeratie, is nog steeds omstreden. Het bouwen is door de Tweede Kamer in 1980 onder andere afhankelijk gemaakt van de inpasbaarheid van de weg. Een principe-beslissing ('Aanleggen') is inmiddels genomen (november 1985).

— De Werkgroep Stop Rijksweg 19 (dertien jaar actief) stelt, dat deze beslissing gedeels tot stand is gekomen, doordat Rijkswaterstaat de aanleggeffekten heeft gebagatelliseerd (geluidhinder) dan wel zelfs geheel buiten beschouwing heeft gelaten (luchtverontreiniging, effecten op flora en fauna).

— Samen met de Vogelwacht Delft heeft de werkgroep geprobeerd te schatten wat de gevolgen van Rijksweg 19 zouden zijn voor diverse categorieën vogels in M-D (weidevogels, wintergasten, vogels rond eendenkooien Schipluiden). Het onderzoek is gebaseerd op tellingen, en op verstoringsonderzoeken van weidevogels door wegen elders.

Bestelwijze: gireer f 3,50 op 2 539 987 ten name van H. Tetteroo, Boliviastraat 20, Delft, onder vermelding van 'RW19 en de vogels'. Ook reacties zeer welkom.